

การวิจัยศิลปะลายลาวที่ปรากฏอยู่ที่พระธาตุ
อิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต

The Research of Vignette Design on That
(stupa) Inghang Savannakhet Province

★ ผศ. สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง¹
ภูธิปนิธิศรี คงโกคานันท์²
ท้าวทอนเพชร ขุดตะวา³

พระธาตุอิงฮัง เมืองคันทะบุรี แขวงสะหวันนะเขต

สะหวันนะเขต เป็นหัวเมืองตอนกลางของ
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คำว่า “สะหวัน
นะเขต” เป็นภาษาบาลีที่มาจากคำว่า สวณณ แปลว่า
ทอง และ เขต แปลว่า นา เมื่อสองคำมาสนธิกันเป็น
“สวัณณาเขต” มีความหมายว่า นาทองคำ ภายหลัง
“สวัณณาเขต” จึงเพี้ยนเสียงเป็น “สะหวันนะเขต”
ในขณะที่ราชการไทยเรียก “สุวรรณเขต”

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาศิลปะจิตรทัศน์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² ภูธิปนิธิศรี นักวิชาการช่างศิลป์ 7ว. สำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากรท้าวทอนเพชร

³ อาจารย์สอนวิชาศิลปะ วิทยาลัยครูสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

สะพานนะเขตเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่ของลาว อยู่ตรงข้ามกับจังหวัดมุกดาหารของไทย โดยมีแม่น้ำโขงกั้นเขตแดน เมืองสะพานนะเขตเป็นที่ตั้งที่ทำการแขวง (จังหวัด) สะพานนะเขตซึ่งมีพื้นที่และพลเมืองมากที่สุดของลาว ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ อันอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติเหมาะแก่การกสิกรรม มีตลาดใหญ่อันประกอบด้วยสินค้าเซรามิค อาหารทะเล เครื่องจักรอุตสาหกรรมจากเวียดนาม ผ้าถุงผ้าชิ้นลายดอกใหญ่ ๆ จากกัมพูชา เสื้อผ้าสำเร็จรูป สินค้าอุปโภคบริโภคจากไทย ตลอดจนสินค้าพื้นเมืองต่าง ๆ

สะพานนะเขตยังเป็นศูนย์กลางคมนาคมและการขนส่งภายในประเทศจากเหนือ ใต้ ตะวันตก ตะวันออก โดยมีเส้นทางหลวงแห่งชาติหมายเลข 9 ถนนซูเปอร์ไฮเวย์ ตัดตรงไปยังเมืองกวานตริและท่าเรือดานังในเวียดนาม รวมระยะทาง 240 กิโลเมตร นับเป็นเส้นทางออกสู่ทะเลที่สะดวกและใกล้ที่สุดของลาว นอกจากนี้ สะพานนะเขตยังเป็นจุดกึ่งกลางของเส้นทางหลวงแห่งชาติหมายเลข 13 ซึ่งเริ่มจากแขวงอุดมไซทางภาคเหนือของลาวลงสู่ภาคใต้ ผ่านสะพานนะเขต ไปจรดชายแดนกัมพูชาที่แขวงจำปาสัก ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ดังกล่าว สะพานนะเขตจึงเป็นศูนย์กลางการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ มีการขยายตัวของด้านการค้า การลงทุน ขนส่ง การท่องเที่ยว และการบริหาร ภูมิภาคอินโดจีน ทำให้ลาวซึ่งไม่มีชายฝั่งทะเล แต่มีเส้นทางออกสู่ทะเลได้

เส้นทางหมายเลข 9 นอกจากจะเป็นเส้นทางเศรษฐกิจสายสำคัญของลาว – ไทย และเวียดนามแล้ว ยังนำไปสู่ศูนย์กลางที่สำคัญยิ่งคือพระธาตุอิงฮังหรืออิงรัง ซึ่งเป็นพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวสะพานนะเขต เป็นที่เคารพสักการะของชาวลาวและไทย สองฝั่งโขงมาแต่โบราณกาล และเป็นศาสนสถานที่ได้รับอารยธรรมความเจริญจากชนชาติต่าง ๆ ในสุวรรณภูมิ สะท้อนถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม ควรค่าแก่การศึกษาเรียนรู้อย่างยิ่ง

พระธาตุอิงฮัง หรือ พระธาตุอิงรัง ตั้งอยู่ที่บ้านหลวงโพนสิม ตาแสง (ตำบล) โพนสิม เมืองคันทะบุรี แขวงสะพานนะเขต ห่างจากตัวเมืองคันทะบุรีราว 12 กิโลเมตร ตามถนนสายสะพานนะเขต – เซโน (ทางหมายเลข 9) ตั้งอยู่บริเวณลานกว้างล้อมรอบด้วยดงใหญ่ที่ไม่มีเต็งรัง ในรัศมีประมาณ 1 กิโลเมตร ตรงกลางเป็นพระธาตุทรงสี่เหลี่ยมที่มีลวดลายวิจิตรพิสดาร

พระธาตุอิงฮัง หรือ อิงรัง ตามตำนานที่ปรากฏใน “**อุรังคนิทาน**” (ตำนานพระธาตุพนม) กล่าวถึงตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จมายังดอยกัปปนคีรี หรือ ภูเก้าพัว บริเวณที่สร้างพระธาตุพนม ฝรั่งวาแม่น้ำโขงนั้น ได้ประทับแรมอยู่ราตรีหนึ่งคืนรุ่งเช้าได้เสด็จไปประทับอิงตันรัง ที่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทอดพระเนตรเมืองศรีโคตรบอง ดังความใน “อุรังคนิทาน” (ตำนานพระธาตุพนม) ตอนหนึ่งว่า

“...ครั้นแล้ว พระพุทธองค์ก็เสด็จมาทางอากาศลงประทับที่ดอยกัปปนคีรี คือว่าภูเก้าพัว ในราตรีนั้น วิสสุกรรมเทวบุตรลงมาอุปัฏฐากพระ

พุทธองค์อยู่จนตลอดรุ่ง กาลนั้นพระพุทธรองค์
ทรงผ้าแล้วเอาบาตรห้อยไว้ที่หน้าหมากทัน ไม่ป่าแบ้ง
ต้นหนึ่งเบื้องทิศตะวันตก แล้วเสด็จลงไปสูริม
แม่น้ำที่นั่นเพื่อชำระพระบาท บันฑุกำพล ศิลา
อาสน์ของพระยาอินทร์ก็กระด้างแข็ง

พระยาอินทร์เห็นเหตุดังนั้นก็เสด็จลงไป
ไปสู่ป่าหิมพานต์ นำเอาน้ำแต่สระอโนดาตพร้อม
ด้วยไม้สีฟันมาถวายพระพุทธรองค์ทรงชำระแล้วก็
ทรงบาตรผินพระพักตร์สู่ทิศตะวันออก แล้วก็
เสด็จไปประทับอิงต้นรังต้นหนึ่งใต้ปากเซ
เล็กน้อย ทอดพระเนตรเมืองศรีโคตรบอง เพื่อจะ
เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในพระนคร ครั้งนั้นพระยา
เจ้าเมืองศรีโคตรบองนั้น ได้ทรงบำเพ็ญบุญ
สมภารมาเป็นอเนกประการ เหตุนี้จึงได้มาเสวย
ราชสมบัติบ้านเมืองในชมพูทวีปเป็นครั้งที่ 3 เพื่อ
จักได้โชตนาพระพุทธศาสนา จึงได้ชื่อว่า พระยา
ติโคตรบวร...”

พระธาตุอิงฮังจึงเป็นปูชนียสถาน
ศักดิ์สิทธิ์ของลาว เป็นมิ่งขวัญของชาวสะหวันนะ
เขต มีงานบุญเฉลิมฉลองประจำปีระหว่างเดือน
ธันวาคม พระธาตุองค์นี้มีพุทธลักษณะงดงาม
มาก เป็นที่สงวนรักษาไว้ซึ่งศิลปกรรมลาวสมัย
โบราณเกือบครบถ้วน และเป็นพระธาตุองค์เดียว
ที่ทรงรูปร่างเดิมอยู่มิได้ถูกทำลายแต่ประการใด

**ประวัติทางโบราณคดี (ตั้งแต่พุทธ
ศตวรรษที่ 5 -18)**

พระธาตุอิงฮังเริ่มสร้างขึ้นในสมัย
อาณาจักรศรีโคตรบองเรื่องอำนาจ รวพุทธ
ศตวรรษที่ 11 พระเจ้าสุมินทราช ราชอิราชแห่ง
อาณาจักรศรีโคตรบอง ได้วางรากฐานขึ้นตาม

คำแนะนำของ พระเถระชาวอินเดีย เพื่อเป็น
เครื่องหมายแทนสถานที่เสด็จปรินิพพานของ
พระพุทธรเจ้าที่ป่าไม้รัง (สาละ) เมืองกุสินารา
ประเทศอินเดีย เมื่อสร้างเสร็จแล้วได้นำเอาพระ
สารีริกธาตุบรรจุไว้ ลักษณะของพระธาตุในสมัย
นั้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่า (สี่เหลี่ยมจัตุรัส)

แต่ในตำนานอุรังคนิทาน กล่าวว่าได้ทรง
สร้างขึ้นเป็นเครื่องหมายแสดงสถานที่ประทับนั่ง
ของพระพุทธรเจ้า คราวเสด็จมาเยี่ยมพระยาศรี
โคตรบอง สันนิษฐานว่ามีจุดประสงค์เพื่อให้
ประชาชนเห็นความสำคัญของปูชนียสถานแห่งนี้
มากขึ้น จึงผูกโยงพระธาตุอิงฮังกับพระพุทธรเจ้า

อย่างไรก็ตาม เมื่อเขมรโบราณแผ่อำนาจ
เข้ามาครอบครองดินแดนนี้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่
14 พระธาตุอิงฮังถูกดัดแปลงเป็นเทวสถานใน
ศาสนาฮินดู และมีการสร้างต่อเติมขึ้นไปอีก
ชั้นหนึ่ง ทำให้องค์พระธาตุมีลักษณะเป็นทรง
ปราสาท หรือทรงปรางค์ของเขมรโบราณ เรียกว่า
“อินทรปราสาท” พร้อมทั้งประดับลายตกแต่งซุ้ม
และบานประตูทางเข้าพระธาตุ ให้มี
ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเทพเจ้าในศาสนาฮินดู
หรือศาสนาพราหมณ์ โดยเฉพาะภาพแกะสลัก
เชิงสังวาล ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดต่อไป

**พระธาตุอิงฮังตามประวัติศาสตร์
(พุทธศตวรรษที่ 18 - 24)**

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 ชนชาติลาวเริ่ม
มีอำนาจควบคุมดินแดนส่วนนี้ โดยยังมีได้
รวบรวมอาณาจักรเป็นประเทศลาวตั้งปัจจุบัน
แต่มีการปกครองเป็นอาณาจักรย่อยหลายแห่ง
ซึ่งอาณาจักรลาวในดินแดนที่เป็นแขวงสะหวันนะ

เขตนี้ เรียกในสมัยนั้นว่า “อาณาจักรกระบอง” ตามชื่ออาณาจักรศรีโคตรตะบองแต่โบราณ

ถึงพุทธศตวรรษที่ 19 ใน พ.ศ.1892 พระยาฟ้าจุ่มแห่งล้าธรณี มีพระราชอำนาจเหนือดินแดนลาวทั้งหมด ทรงรวบรวมแผ่นดินลาวเป็นหนึ่งเดียว มีราชธานีที่อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง แล้วยกทัพมาปราบพระยาแปดบ่อ ผู้ครองอาณาจักรกระบองได้สำเร็จ จากนั้นได้แต่งตั้งน้องชายพระยาแปดบ่อปกครองเมืองแทนนับแต่นั้น พระธาตุอิงฮังได้รับการดูแลจากเจ้าเมืองกระบองทุก ๆ องค์ตลอดมา

เรื่องราวของพระธาตุอิงฮังปรากฏชัดเจนในประวัติศาสตร์ลาวอีกครั้ง ขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลสมเด็จพระโพธิสวราช และสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช โดยสมัยที่สมเด็จพระโพธิสวราช เสด็จลงมาประทับที่นครเวียงจันทน์ พ.ศ.2082 พระองค์เสด็จลงไปมัสการปูชนียสถานที่สำคัญในเขตเมืองกระบอง อันได้แก่ พระธาตุอิงฮัง พระธาตุศรีโคตรตะบอง พระธาตุพนม และพระธาตุโพน โดยพระองค์ได้มอบ “ข้าโอกาส” ไว้คอยดูแลรักษาพระธาตุทุก ๆ องค์ด้วย

พระธาตุอิงฮังถูกสร้างต่อเติมอีกครั้ง ในสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช หลังจากทรงสถาปนานครเวียงจันทน์เป็นราชธานีแทนหลวงพระบาง ตั้งแต่ พ.ศ.2103 แล้ว ทรงดัดแปลงพระธาตุอิงฮังให้เป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนา โดยสร้างยอดเจดีย์ตามแบบศิลปกรรมลาวโบราณ แล้วให้ทำบุญเฉลิมฉลองใหญ่ รวมทั้งได้มอบ “ข้าโอกาส” ไว้คอยดูแลรักษาองค์พระธาตุด้วย ครั้นสิ้นรัชกาลสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชแล้ว บรรดา

กษัตริย์ล้านช้างทุกพระองค์ ก็ได้เอาพระทัยใส่มาสักการะพระธาตุอิงฮัง พร้อมทั้งบูรณะพระธาตุอิงฮัง โดยมีให้ขาดพระราชประเพณีเลย

จนกระทั่งถึง พ.ศ.2372 สมัยที่อาณาจักรล้านช้างถูกทำลายโดยกองทัพสยาม ทำให้พระธาตุขาดการดูแลรักษา ปราศจากการอุปถัมภ์ค้ำชูจากผู้ปกครองลาว มีเพียงชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียงเท่านั้น ที่ยังเคารพบูชา และถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตั้งที่เคยปฏิบัติเชื่อกันมาตั้งแต่โบราณ

พระธาตุอิงฮัง สมัยปัจจุบัน (พ.ศ.2436 – ถึงปัจจุบัน)

ในปี พ.ศ.2436 ฝรั่งเศสเป็นเจ้าของอาณานิคมในอินโดจีน ได้เข้ามาครอบครองอาณาจักรลาวฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง รวมถึงสะพานนะเขตด้วย ในช่วงที่ฝรั่งเศสเข้าปกครองลาว เป็นเหตุให้องค์พระธาตุขาดการดูแลรักษา ถูกทอดทิ้งทำให้เป็นสถานที่รกร้าง ขาดการอุปถัมภ์รักษา ไม่มีผู้คนเข้ามาดูแลสักการะองค์พระธาตุ ทำให้เครือไม้ต้นโพธิ์ขึ้นปกคลุมเป็นป่า และมีต้นไม้เล็กต้นไม่ใหญ่ขึ้นเกาะจับองค์พระธาตุ จนไม่สามารถมองเห็นองค์พระธาตุได้

จนกระทั่ง พ.ศ.2473 สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองฮานอย ประเทศเวียดนาม ส่งนักโบราณคดีเข้ามาบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานทั่วราชอาณาจักรลาว รวมทั้งบูรณะองค์พระธาตุอิงฮังเพียงเล็กน้อย แต่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นต่อศิลปกรรมที่องค์พระธาตุ เช่น รูปทวารบาลถูกเปลี่ยนให้มีลักษณะใกล้เคียงรูปแบบเดิม ส่วนบานประตูพระธาตุ ซึ่ง

เป็นประตูไม้แกะสลักนั้น ถูกถอดไปเก็บรักษาไว้ที่ หอพระแก้ว นครเวียงจันทน์ แต่ได้ทำจำลองขึ้น ใหม่ทดแทนใน พ.ศ. 2495

(บานประตูไม้แกะสลัก ที่จำลองขึ้นมาใหม่)

บานประตูแกะสลักไม้ที่องค์พระธาตุอิงฮัง มีความสูง 2.03 เมตร กว้าง 1.60 เมตร ออกเลากว้าง 14 เซนติเมตร เป็นงานประติมากรรมที่น่าสนใจมาก นอกจากมีการลงรักปิดทองและประดับกระจกแล้ว ลวดลายที่ประดิษฐ์มีความงดงามผิดแผกที่อื่น โดยลายทั้งสองข้างมีลักษณะไม่ซ้ำกัน มีความอ่อนช้อยเกี่ยวพันกันอย่างน่าดูในแบบลายก้านขด ลักษณะออกเลาเป็นแบบบานประตูของไทย ผิดกับออกเลาของพระธาตุพนม ซึ่งเป็นแบบเดียวกับ

ศิลปะเขมร ขอบประตูมีลายสองข้างไม่เหมือนกัน การจัดลายแสดงความรู้สึกเคลื่อนไหวหมุน บ่งถึงความคิดสร้างสรรค์อย่างอิสระของนายช่างผู้ออกแบบ

สิ่งที่น่าทึ่งของบานประตูนี้ ได้แก่รูปสลักในช่องเล็ก ๆ ข้างละ 4 ช่อง เป็นภาพเชิงสังวาส (Erotic Art) จึงเป็นที่สงสัยกันว่า เหตุใดพุทธสถานเช่นพระธาตุอิงฮังจึงมีรูปภาพแสดงเรื่องราวทางเพศ ซึ่งไม่พบเห็นในพุทธสถานแห่งใด มีคำอธิบายว่า ภาพเชิงสังวาสนี้ คล้ายภาพกามสูตรของอินเดีย ดังนี้

“...ภาพแสดงเรื่องราวทางเพศนี้ ไม่เคยพบพุทธสถานแห่งใดมีภาพดังกล่าวมาก่อนเลย ทำให้นึกถึงภาพศิลปะของอินเดียรอบโบสถ์ “กาลเทวี” และ “วิศวานถ” ที่ ขะจูราโฮ (Khajurho) ซึ่งเป็นภาพลิลิตพิศวาสอันงดงามจาก “กามสูตร” ในพุทธศตวรรษที่ 16 อาจจะมีอิทธิพลสืบเนื่องกันมาใน “ศิลปะตันตระ” (Tantric Art) เพราะลัทธิตันตระเกิดขึ้นในอินเดียตั้งแต่ราว พ.ศ.1100 สำหรับ “พุทธตันตระ” ในลัทธิมหายาน มีความเจริญรุ่งเรืองในสมัยปาละ-เสนะ (Pala-Sena) พ.ศ.1293 – 1750 ซึ่งเต็มไปด้วยเรื่องเวทมนตร์คาถา ความลึกลับ และกามกรिताเน้นถึงการนับถือเทพี หรือเจ้าแม่ (คักติ) เช่น รูปแสดงเมถุนระหว่างพุทธอมิตาภะกับนางดารา และอื่น ๆ ซึ่งการเผยแพร่ของลัทธิตันตระนี้เอง เป็นสาเหตุให้พระพุทธรูปศาสนาเสื่อมคลายไปจากอินเดียอันเป็นดินแดนพุทธภูมิ...” (สงวน รอดบุญ. 2533 : 154 – 155)

ลักษณะของพระธาตุอิงฮัง

พระธาตุอิงฮังมีขนาดความสูง 25 เมตร ฐานพระธาตุกว้างด้านละ 9 เมตร องค์พระธาตุประกอบด้วยฐาน 3 ชั้น ลดหลั่นกันเป็นลำดับ โดยฐานล่างและฐานกลางเป็นศิลปะดั้งเดิม (สมัยอาณาจักรศรีโคตรบองและอาณาจักรเขมร) ส่วนฐานบนและยอดสถูปเป็นศิลปะสมัยล้านช้าง อันเป็นสถาปัตยกรรมทรงสูงแบบก่ออิฐถือปูนประดับกระจก ลายปูนปั้นประดับกระเบื้องลงยาทั่วองค์พระธาตุ

ทั้งนี้ พระธาตุอิงฮังเป็นปูชนียสถานอันเป็นศรีสง่าของล้านช้าง รูปลักษณะประดับประดาด้วยองค์ประกอบทางพุทธศิลป์ ซึ่งล้วนมีความหมายตามนัยทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะฐานองค์พระธาตุที่ซ้อนกัน มีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมทรงสี่เหลี่ยมลดหลั่นกัน 3 ชั้น เปรียบเสมือนไตรภูมิทั้งสามแห่งชีวิตของชาวพุทธ คือ

ฐานชั้นล่าง หมายถึง กาลภพ คือ มนุษย์
 ฐานชั้นกลาง หมายถึง รูปภพ คือ เทวโลก
 ฐานชั้นบน หมายถึง อรูปภพ คือ พรหมโลก
 การยกฐานขึ้น 3 ชั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้องค์สถูปสูงเด่นเป็นสง่า และเพื่อพุทธศาสนิกชนเห็นแต่ไกล พระธาตุทั้ง 4 ด้าน มีประตูจัตุรมุข และมีประตูเข้าออกที่องค์พระธาตุได้

นับตั้งแต่พ.ศ. 2492 หลังจากที่ประเทศไทยลาวได้รับเอกราชแล้ว บรรดาข้าราชการ ทหาร ตำรวจเมืองสะหวันนะเขต โดยมีเจ้าแขวงสะหวันนะเขตเป็นประธาน พร้อมด้วยพ่อค้า ประชาชน โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ร่วมกันบูรณะองค์พระธาตุให้เป็นสถานที่น่าสนใจ โดยพัฒนาพื้นที่รอบองค์พระธาตุให้กว้างขวางออกไป ก่อสร้างกำแพงระเบียงคด พร้อมประตูเข้าออกทั้ง 4 ด้าน และกำหนดงานบุญเฉลิมฉลองพระธาตุขึ้นใหม่ คือระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ของทุกปี เพราะกำหนดเดิมคือเดือนพฤศจิกายน นั้น อยู่ในระยะเวลาเดียวกันกับงานบุญพระธาตุหลวงที่นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งถือเป็นงานประจำปีของชาติลาว

ทั้งนี้ สมเด็จพระเจ้ามหาชีวิต หรือองค์มกุฎราชกุมาร หรือผู้ที่ได้รับให้เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย (ต่างพระเนตร พระกรรณ) จะเสด็จมาเป็นองค์ประธานในงานบุญนมัสการพระธาตุอิงฮังตลอดมา

พระธาตุทางทิศใต้

ฐานชั้นล่างด้านทิศใต้ของพระธาตุประกอบด้วยซุ้มประตูกลาง มีลักษณะเป็นลูกยื่นออกมาเป็นซุ้มเรือนแก้ว มีเครื่องยอดทรงสูงทั้ง 3

ชั้น ลดหลั่นกันไป ชุ่มกลางของฐานชั้นแรกจะมีบานประตูทำลักษณะทับ ลักษณะเหมือนนอกเลา อันจะเห็นว่ามีการตีมากรรมรูปทวารบาลอยู่ กลางประตู เนื้อขอบประตูมีทับหลังเป็นรูปครุฑจับนาค เนื้อขึ้นไปของชุ่มประตูทำเป็นประติมากรรมนูนสูง รูปพระพุทธรูปคางปรก ด้านข้างทั้ง 2 ชุ่มประตูกลาง จะมีชุ่มเรือนแก้ว เป็นลักษณะชุ่มจะระนำ มีขนาดเล็กกว่าชุ่มกลาง แต่ละชุ่มจะมีเทวดาประจำทิศประดิษฐาน อันได้แก่ พระยม และพระหฤดี ที่มุมของฐานชั้นแรก ด้านบนจะทำเป็นรูปกระจังบายศรีทั้ง 4 มุม

ฐานชั้นกลางมุมของฐานชั้นบนทั้ง 4 ด้าน เป็นเสามาเม็ดทรงเหลี่ยมประดับตกแต่ง ซึ่งฐานชั้นนี้ประกอบด้วยชุ่มเรือนแก้ว อันเป็นชุ่มทางคุณทิดหรือชุ่มกรอบพักตร์ กลางชุ่มประดิษฐานพระพุทธรูปปางห้ามญาติ ขนาดเท่าพระปางห้ามญาติที่ประดิษฐาน ณ เมืองหลวงพระบาง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ได้จากอาณาจักรเขมร และถือเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของอาณาจักรล้านช้าง ลักษณะของชุ่มกลางเป็นศิลปะเขมร อันมีส่วนประกอบเป็นทับหลังเหนือประตูและเสาประกอบประตูด้วย นอกจากนี้ยังมีชุ่มเรือนแก้วเป็นรูปพระวิมาน โดยมีนกหัสดีลิงค์ประทับนั่งบนดอกบัวบานทั้งสองข้าง

ฐานชั้นบนประกอบด้วยชุ่มเรือนแก้วเป็นมุขเล็ก พร้อมชุ่มพระวิมานขนาดทั้ง 2 ข้าง ส่วนมุมของฐานชั้นนี้ประดับด้วยกระจังบายศรีทั้ง 4 มุม ยอดบนเป็นสถูปรูปทรงพระธาตุพนม ตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบบนลายปูนปั้นรูปดอก

ประดับประดาด้วยกระจังสีลงยาอย่างสวยงาม พร้อมทั้งฉัตรประดับบนยอดสูงสุด

พระธาตุทางทิศตะวันตก

ฐานชั้นล่างสร้างเป็นชุ่มมุขยื่นออกมาเป็นลักษณะชุ่มเรือนแก้ว โดยมีประตูแบบนอกเลาพร้อมทั้งทวารบาลอยู่กลางประตู เป็นประติมากรรมปูนปั้น พร้อมทั้งมีบริวารรับใช้อยู่ด้านล่าง บนประตูมีทับหลังทำเป็นรูปพระราหูอมจันทร์ ประกอบด้วยลายชดแบบคลื่นน้ำ เนื้อทับหลังขึ้นไปมีประติมากรรมรูปพระจันทร์และพระนางดารารประทับนั่งอยู่บนพานะเป็นม้า ส่วนเทพประจำทิศนี้อยู่ในชุ่มเรือนแก้วทั้ง 2 ด้าน อันได้แก่ พระวรุณ

ฐานชั้นกลางประกอบด้วยชุ่มเรือนแก้วประดิษฐานพระปางห้ามญาติ โดยมีหมู่พระวิมาน มีนกหัสดีลิงค์นั่งอยู่บนดอกบัวบานประทับอยู่ เช่นเดียวกับพระธาตุทางด้านทิศใต้ ฐานชั้นบนและยอดสถูปมีลักษณะเช่นเดียวกับพระธาตุทางด้านทิศใต้

พระธาตุทางทิศเหนือ

ฐานชั้นล่างเป็นชุ่มเรือนแก้วมีมุขยื่นออกมา ที่บานประตูมีเทพปกปักรักษาทำเป็นรูปพระฤๅษีตะไลโกศ (ฤๅษีหน้าเนื้อ) นั่งบนเสื่อ เนื้อบานประตูทำเป็นประติมากรรมนูนสูง รูปนรสิงห์คาบนาคร ส่วนที่ยอดของชุ่มประตูมีพระพุทธรูปคางปรก ประกอบด้วยชุ่มเรือนแก้วทั้ง 2 ข้างของชุ่มกลางมีเทพรักษาประจำทิศ คือท้าวเวสสุวรรณและพระอิศานเป็นยักษ์ประจำทิศเหนือ ส่วนฐานชั้นกลาง และชั้นบน ตลอดจนสถูปมีลักษณะเช่นเดียวกับพระธาตุด้านทิศตะวันตก

พระธาตุทางทิศตะวันออก

เป็นด้านที่มีความสำคัญที่สุด อันประกอบด้วยสี่เหลี่ยมลดหลั่นกัน 3 ชั้น เช่นเดียวกับทิศอื่น แต่สิ่งที่สำคัญโดยเฉพาะที่มุมประตูดุทิศนี้ คือมีรูปทรงสูงแหลมลึกกว่าทิศอื่น และปรากฏลดหลั่นจำหลักไม้ประดับมุมประตูดุแตกต่างจากมุมอื่น ประกอบด้วยลดหลั่นปูนปั้น ประยุกต์ อาทิ ลายกาบไผ่ ลายนองสิงห์ และลายดอกกลอย มีลักษณะเป็นลายดอกจอกประดับด้วยกระเบื้องลงยา พร้อมทั้งปรากฏด้านซดเป็นรูปปัทม อันเป็นลดหลั่นที่ปรากฏขึ้นในระยะหลัง สิ่งโดดเด่นอันเป็นเสน่ห์สำคัญขององค์พระธาตุ ได้แก่ ลดหลั่นจำหลักที่มุมประตูดุ อันประกอบด้วยลายบนจั่ว เป็นลายร่องประคน (จั่วประคนลูกฟัก) พร้อมทั้งมีลายประกอบที่ผูกเป็นลายเกลียวคลื่นน้ำ สื่อความหมายให้เห็นความสำคัญและอิทธิพลของลำน้ำโขงอันเป็นสายใยที่หล่อเลี้ยงชีวิตอาณาจักรล้านช้าง

โครงสร้างของลายจั่ว มีลักษณะเช่นเดียวกับลดหลั่นของอาณาจักรล้านนา เรียกว่าลายร่องตาผ้า (หมายถึงการเย็บผ้าจีวรของพระที่ทอขึ้นเสมือนรูปแนวคันทนา) ลักษณะจำหลักไม้ลงรักปิดทองประดับกระจกลงยา ตรงกลางลายประดับจั่วจำหลักเป็นรูปเทพนมถือดอกไม้ โดยมีลายเกลียวคลื่นน้ำประกอบ อันเห็นได้ว่าการผูกมัดที่มีความประสานกลมกลืนกัน และมีการแบบลายด้วยลายหน้ากระดานทำเป็นรูปลายดอก 4 กลีบ ลายขอบประตูจำหลักนี้ ทำเป็นลายคลื่นเกลียวน้ำประกอบกับลายเม็ดประจำกำหนดไว้ที่เกาะประตู

ส่วนสำคัญที่สุดของบานประตูทิศนี้ เป็นงานประติมากรรมจำหลักไม้ประดิษฐ์ลดหลั่นอันวิจิตรลงรักปิดทองประดับกระจก เป็นที่เลื่องลือในความงดงามอันอ่อนช้อย มีภาพจำหลักเรื่องเกี่ยวกับการเสพสังวาสที่ไม่เคยพบในพุทธสถานล้านช้างแห่งใด เป็นที่ประหลาดใจแก่ผู้พบเห็นสันนิษฐานว่านี่คืออิทธิพลศิลปะต้นตระกูลอินเดีย ในพุทธศาสนาเถรวาทนิกายตันตระ ที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย

พุทธตันตระได้ใช้ความพยายามอย่างกล้าหาญ ในการเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกกับร่างกายมนุษย์ โดยถือว่าการปฏิบัติภารกิจเป็นสัญลักษณ์แห่งการเกิดโลกมหาสุขนั้นสถิตอยู่ในอวัยวะเพศหญิง ในการที่ได้ร่วมกับฝ่ายหญิงจึงถือเป็นมหาสุข เป็นสภาวะอันประเสริฐสุด ปรากฏในเพศหญิงและชาย จึงถือได้ว่าเป็นพิธีแสดงถึงการหลุดพ้นอันได้ประสมมาแล้ว โดยพระโพธิสัตว์และคู่ครองของท่าน นิกายตันตระนี้อันเต็มไปด้วยเรื่องราวของเวทย์มนต์ คาถา ความลึกลับ และการเสพเมถุน ซึ่งแพร่หลายเข้ามาในสมัยนั้น ปัจจุบัน บานประตูพระธาตุอิงฮังองค์จริง ได้นำไปเก็บรักษาไว้ในที่หอพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหอพระแก้ว กรุงเทพมหานคร ในฐานะที่เป็นงานประติมากรรมล้ำค่าของชาติ

นับเป็นเวลานานที่พระพุทธรูปศาสนา ยังเจริญรุ่งเรือง พระธาตุพนมและพระธาตุอิงฮังก็ยังคงเป็นปูชนียสถานเปรียบเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทรของชาวลาวและไทยสองฝั่งโขงอย่างมั่นคง

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2537). **อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม)**. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.
- จิราวรรณ แสงเพชร. (2540). **การศึกษาเปรียบเทียบลวดลายเจดีย์ทรงปราสาท 5 ยอด กลุ่มเมือง เชียงแสนกับกลุ่มเมืองเชียงใหม่ พุทธศตวรรษที่ 19-21**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์ศิลป์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ฉัตรแก้ว สิมารักษ์. (2541). **ประติมากรรมปูนปั้นรูปเทพชุมนุมระดับผนังวิหารเจดีย์ยอด วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชา ประวัติศาสตร์ศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธวัชชัย พรหมณะ. (2545). **ความสำคัญของการอพยพเคลื่อนย้ายกลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มแม่น้ำโขงต่อ ความเป็นเมืองสุวรรณเขต ระหว่าง ค.ศ. 1893-1954**. สารนิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อัดสำเนา.
- บุญเล็ง เวินวิลาวง. (2001). **ศิลปะลายลาว**. สปป.ลาว : นครหลวงผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม.
- ประสาร สมพงษ์. (2544). **ศาสนาเปรียบเทียบ พุทธ-ฮินดู**. นครราชสีมา : แผนกเอกสารการพิมพ์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- ผาสุก อินทรารุช. (2518). **อิทธิพลของพุทธตันตระที่มีต่อศาสนาฮินดู**. นิตยสารโบราณคดี ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 เดือนธันวาคม 2518.
- พลับปลึง คงชนะ, วงกถณี คงชนะ. (2538). **บันทึกการเดินทางเยือนถิ่นจาม**. กรุงเทพฯ : รามการพิมพ์.
- มารุต อัมรานนท์. (2524). **ลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมในเรื่องเชียงใหม่ สมัยราชวงศ์มังราย**. วิทยานิพนธ์ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิทย์ พิณคันเงิน. (2530). **ลายไทย**. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.
- วิโรฒ ศรีสุโร. (2539). **ธาตุอีสาน**. ภาควิชาพื้นฐานสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. กรุงเทพฯ : บริษัท เมฆาเพรส จำกัด.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภคม. (2541). **เอกสารการประชุมทางวิชาการ 60 ปี วิทยรศน์ลาวในชุมชน สองฝั่งโขง**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. อุบลราชธานี : ศิริธรรม ออฟเซ็ท.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภคม. (2546). **ความหมาย พระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ**. กรุงเทพฯ :

ด้านสุทธาการพิมพ์.

ศุภชัย สิงห์หะบุศย์ และคณะ. (2545). **ลาวตอนล่าง**. เอกสารวิชาการชุด “โครงการอาณานิคมศึกษา 5

ภูมิภาค”. ลำดับที่ 9 “สะพานนะเขต สาละวัน เขกยง จำปาสัก อัดตะปือ ห้าแขวงลาวตอนล่าง”.

สงวน รอดบุญ. (2533). **ศิลปะกับมนุษย์**. สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสโตร์ : กรุงเทพฯ. พิมพ์ครั้งที่ 4

----- . (2533). **พุทธศิลปะลาว**. หนังสือประกอบการศึกษาความเข้าใจในศิลปะ คณะมนุษยศาสตร์

และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยกรุงธนบุรี.

สงวน ศรีเพ็ญ. (2547). **เทวกำเนิด**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สันติ เล็กสุขุม. (2539). **กระหนกในดินแดนไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ รศ.สงวน รอดบุญ. (2530). ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

กรุงเทพมหานคร.